

Program és alkotói szabadság

A Papp-csoport kiállításai

„A legkülönbözőbb egyéniségek, a legkülönbözőbb témákat, a legkülönbözőbb módokon oldják meg; valamennyien azt hiszik, hogy a legjobban. Így érzi-e a legkegyetlenebb kritikus, a kolléga? Hát a legfőbb bíró, a közönség?”
(Papp–Frank)¹

A „hosszú hatvanas években” a különféle plakátkiállítások az alkalmazott grafika intézményesülésének fontos eszközei voltak.² Ebben a folyamatban a nagyobb, átfogó tárlatok mellett jelentős szerep jutott a kisebb csoportkiállításoknak: gyorsabban tudtak reagálni a szakma aktuális problémáira és egyéni programokat fogalmaztak meg.³ Az alkalmazott grafika meghatározó helyzeti előnye volt ekkor, hogy az alkotók együttesen tudtak fellépni,⁴ amit a képzőművészet terén jobbára akadályoztak vagy ellehetetlenítettek.⁵ Azzal, hogy az alkalmazott grafika bekerült a galériatérbe, a műfaj a reprezentáció magasabb szintjére, eredményei a magas művészettel egyenrangú pozícióba kerültek.⁶ A korszakban aktív csoportosulások tárlatai rendszerint az alkalmazott grafika és a képzőművészet kapcsolatára kérdeztek rá, a kettő közötti átjárhatóság lehetőségeit vizsgálták, és gyakran olyan helyszíneket választottak, ahol „természetesnek számított az autonóm és alkalmazott művészetek szoros kapcsolata”.⁷

1 Frank János: 1945–1986. In. *100+1 éves a magyar plakát. A magyar plakátművészet története 1885–1986* [katalógus], Műcsarnok, Bp., 1986, 124.

2 Uo. 123–124, ill. Bakos Katalin: *10×10 év az utcán. A magyar plakátművészet története 1890–1990*, Corvina Kiadó, Bp., 2007, 130.

3 Rick Poynor: Observer: We Need More Galleries That Exhibit Graphic Design, *Print Magazine*, 2010. március 19. Elérhető: <https://www.printmag.com/featured/observer-we-need-more-galleries-that-exhibit-graphic-design/> (Legutóbbi hozzáférés: 2021. október 26.).

4 Frank János, 1986, i. m. 120.

5 András Gábor & al.: *Magyar képzőművészet a 20. században*, Corvina Kiadó, Bp., 1999, 142.

6 Zámbo Gergő: Beszélgetés Zsótér László tervezőgrafikussal. In. *A Papp-csoport kiállításai*, MA szakdolgozat, Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Bp., 2019, 98.

7 Bakos Katalin, 2007, i. m. 149–150.

A Papp-csoport kiállításai a hatvanas és hetvenes években az alkalmazott grafika meghatározó eseményei voltak. A csoport a korszak jelentős alkotóit tömörítette egybe,⁸ mely nevét utólag Papp Gábor, a tárlatok fő szervezőjéről és szellemi vezetőjéről kapta. Húsz éven keresztül rendszeresen jelentkeztek csoportos kiállításokkal, és ezek egy intézményesült szakmai platformot hoztak létre, és a megrendelői munkák mellett lehetőséget adtak a felszabadultabb alkotói légkör megteremtésére. Az 1963 és 1983 közötti, kevés művészt felvonultató, de annál nagyobb horderejű tárlatokon keresztül diakrón módon vizsgálhatjuk az alkalmazott grafikában ekkor végbemenő változásokat.

Program

Az 1963-as kezdődatum szinkronban van a hatvanas évek konszolidációs folyamatainak megindulásával, a Kádár-korszak második periódusának kezdetével, melyet az azt megelőző időszakhoz képest kedvezőbb társadalmi, gazdasági és alkotói légkör jellemzett.⁹ A Papp-csoport első kiállításán főleg olyan hanglemezgrafika-koncepciók voltak láthatók, melyeket végül a korabeli zsűri¹⁰ nem választott ki és nem javasolt sokszorosításra, azonban a korszak nyomtatásra került borítóival szemben kompromisszumok, a megrendelők és döntéshozók közbeavatkozása nélkül, az alkotók eredeti elgondolásait tükrözték.¹¹ Konecsni György, a korai tárlatok állandó résztvevője – és a csoport számos tagjának mestere – a kiállítási katalógus előszavának első, végül nem megjelent változatában arról ír, hogy a kiállítás eredeti célja olyan tervek közszemlére bocsájtása, amelyek a megrendelők és megbízók szakmai járatlansága,

---

8 A csoport törzstagjai a kezdetektől Balogh István, Darvas Árpád, Erneyi Sándor, finta József, Görög Lajos, Hegedűs István, Konecsni György, Máté András, Papp Gábor, Sinka Mátyás és Szilvássy Nándor, később csatlakozott Heinzelmann Emma, Kemény György, Schmal Károly és Zelenák Crescencia.

9 Rainer M. János: A „hatvanas évek” Magyarországon. (Politika)történeti közelítések. In. „*Hatvanas évek*” Magyarországon, szerk. Rainer M. János, 1956-os Intézet, Bp., 2004, 11–26.

10 Az 1963-as kormányrendelettel létrejött Képző- és Iparművészeti Lektorátus hatósági jogkörrel rendelkezett a képző- és iparművészet, a fotóművészet, az autonóm és alkalmazott művészet területein, és legfontosabb feladata a köztéri és közösségi célra készült munkák elbírálása, 1974-ig a művészeti kiállítások anyagainak ellenőrzése, lényegében cenzúrázása volt. Lásd András Gábor & al., 1999, i. m. 142.

11 Flórián László: Hanglemez-grafikák kiállítása, *Magyar Nemzet*, 1963. május 7., 4. ill. Nemesi Konrád: Hanglemezgrafikai kiállítás, *Kirakat*, 1963. május, 19.

hozzá nem értése miatt nem lehetnek a magyar hanglemezgrafika vizuális kultúrájának részévé.¹² A tárlat segítségével a tagok rálátást akartak biztosítani a szakma belügyeire, és felhívni a figyelmet a zsűrizési és megrendelői folyamatok korlátozó mivoltára.¹³ Az eredeti, megalkuvások nélküli tervek bemutatásával magasabb igényt kívántak kialakítani a megrendelőkben és a tágabb közönség köreiben is. E célok elérésére a csoport a kiállítás médiumában látta a lehetőséget,¹⁴ amely képes lehet a korszak vizuális kultúráját hosszú távon magasabb szintre emelni és platformot teremteni olyan alkalmazott grafikai műfajok bemutatására, amelyek szerves részét képezik a tervezett környezetnek, a modern társadalmaknak, ám addig nem, vagy csak silány minőségben voltak jelen idehaza. A felvonultatott műfajokban megrendelések és megbízások lehetőségével kecsegtetett a hatvanas évek konszolidációja; ehhez az alkotók a (korlátozott) piacgazdaság, ezzel együtt az alkalmazott grafika fellendülésének reményét fűzhették.

A kiállítássorozatot azonban nem egyedül ez hívta életre. Egy jegyzőkönyvi feljegyzés szerint az 1963-as alkalmazott kisgrafikai eseményt már kezdetben két részben tervezték megrendezni: az év első felében hanglemezgrafikák, a második felében naptárgrafikák bemutatásával.¹⁵ Katona Anikó szerint a tárlatok ötletét a Kulturális Kapcsolatok Intézete egyik osztályvezetőjének naptárgrafikai megrendelése vetette fel, és erre Konecsni nem egyetlen embert, hanem a szakma akkori legjobbjait javasolta.¹⁶ A naptárgrafika kiállítás esetében az eredeti cél a művészek közötti verseny, egymás munkájának szemlézése lehetett.

A sorozat innentől egészen 1969-ig programszerűen járta körül azokat az alkalmazott grafikai műfajokat, amelyek a csoport megítélése szerint vagy nem voltak megfelelő minőségűek, vagy nem voltak a köztudatban, vagy olyan műfajok voltak, melyekben az

---

12 Konecsni György: *Hanglemezgrafika kiállítási katalógus bevezetőszövegének első változata*, gépirat, dokumentumjelzet: 1362/6, 1963, 1. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archívum, X1963 Hanglemez (70. dob.).

13 *Hanglemez grafika kiállítás 1963* [katalógus], Kiállítási Intézmények igazgatója, Bp., 1963. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archívum, K357, ill. Zámbó Gergő, i. m. 91.

14 Konecsni György, i. m. 2.

15 *Feljegyzés Czéh elvtársnak a Kisgrafika kiáll. ügyében*, gépirat, dokumentumjelzet: 1362/5, 1963. március 7. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archívum, X1963 Hanglemez (70. dob.).

16 Katona Anikó: Egy plakátművész életműve. In: *Hommage à Balogh István* [katalógus], Nyugat-magyarországi Egyetem, Faipari Mérnöki Kar, Alkalmazott Művészeti Intézet, Sopron, 2012, 16.

alkotók megbízásokon keresztül egyébként nem tudták kipróbálni magukat. Ez változatos és friss tárlatok sorát eredményezte, az alkotók nagyobb munkakedvvel nyúltak a számukra is az újdonság erejével ható témákhoz, amelyek lehetőséget biztosítottak a kreatív, kísérletező, új megoldások kipróbálására és szemléltetésére.¹⁷ A hatvanas évek eseményein a csoport tagjai megmérettették magukat a hangplemez, a naptár, a sajtóhirdetések, az építészet, a csomagolás- és a bélyeg- és emblématervek területein. A szoros műfaji programot egyedül az 1963-as *Grafika* tárlat törte meg, ahol az alkotók sokszorosított megrendelői munkákat is bemutattak.¹⁸

A hatvanas években rendezett kiállítások reklámplakátjain a kompozíció és az elemek elrendezése nyolc éven keresztül változatlan maradt – a témák szimbólumait, kvázi logóit leszámítva (1. kép: Papp Gábor: *Grafika az építészetben*, 1965. 2. kép: *Csomagolási ötletek kiállítása*, 1967. Képaláírás: A Papp-csoport kiállításainak két reklámplakátja a hatvanas évekből. A kompozíció teljesen megegyezik.). A formai egység, a reduktív, zárt, minimalista, a svájci tipográfia stílusára emlékeztető formajegyek a kiállítások nyomtatványain keresztül olyan modernizációs programot hirdettek, melynek célja a társadalom által addig ismert alkalmazott grafikai normák megkérdőjelezése és magasabb szintre emelése volt.

Alkotói szabadság

A hatvanas évek végére az addigi program azonban kifulladásra látszott, a kiállítássorozat a hetvenes évek elején azonban képes volt megújulni. 1971-ben a csoporthoz három új alkotó csatlakozott: Heinzelmann Emma, Kemény György és Schmal Károly,¹⁹ 1972-től pedig Zelenák Crescencia is állandó résztvevő lett,²⁰ és több tárlat is „különkiadásnak” számított további vendégszereplőkkel.²¹ Az addigi szoros műfaji kötöttség fellazult, tágabb, általánosabb, változatosabb műfajokat, több kreativitást és nagyobb művészi

17 Zámbo Gergő, i. m. 91–95.

18 Tizenegy művész alkalmazott grafikái, *Magyar Nemzet*, 1963. december 18., 4.

19 *Grafika kiállítás 71* [katalógus], Kiállítási Intézmények igazgatója, Bp., 1971. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archivum, K782/a.

20 *Kiállítás '72* [katalógus], Kiállítási Intézmények igazgatója, Bp., 1972. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archivum, K861.

21 Ilyen volt az 1974-es 70×100 című kiállítás, ahol a csoport helyett a Képzőművészeti és Iparművészeti Főiskolán frissen végzett generáció tagjai állítottak ki, és az utolsó, Papp Gábor emlékére rendezett tárlat, ahol az állandó tagokkal együtt számos vendégkiállító szerepelt.

szabadságot garantáló témák jöttek a sorban.²² E változás megfigyelhető a kiállítások címadásában is: míg a hatvanas években majdnem mindegyik cím valamilyen szűk műfaji megnevezés volt, ezt követően az események sokkal játékosabb, ötletesebb címeket kaptak (*Tegnapután, 70×100, 1 híján 20, Hétköznapi, Pappolunk, Falra hányt borsó*). A tárlatok tematikai és műfaji kötöttségeinek fellazulása új hangnemet hozott, amely változatlanul az eredeti, programszerű célkitűzést igyekezett kommunikálni,²³ noha ez érezhetően háttérbe szorult.

A szabad légkört szemlélteti, hogy míg az 1972-es *Elképzelések* kiállítás alkalmával Kemény György *Elképzelés a Lánchíd oroszlánjainak uszár-kutyákkal való kicserélésére* című műve nem kaphatott nyilvánosságot, mert a tárlatot a megnyitó előtt betiltották,²⁴ a mű tovább gondolt változatai, a *Kutyahíd* és a *Kutyahíd műszaki terve* ugyanebben az évben gond nélkül szerepelhettek a Papp-csoport kiállításán.²⁵ Kemény elmondása szerint Papp Gábortól egy dolgot kért, hogy csak plakátot ne kelljen csinálnia, mert azzal tele van az utca.²⁶ Kérése teljesült; mert ezek a tárlatok mindenki számára biztosították a megjelenési felületet, ahová ezt követően szabadon lehetett vinni az adott témára szinte bármit, különösebb megkötés nélkül.²⁷ Ezt a szabad művészeti közeget foglalja össze Papp Gábor 1976-ban megjelent írása: „...13 év óta minden esztendőben kiállíthatnak. Mégpedig mindenki saját magát adva, szabadon értelmezve a témát, játékos lehetőségekkel, aktivitásról, szellemi, alkotói frissességről téve tanúságot.”²⁸

Kemény mellett Schmal Károlynak is lehetősége nyílt itt, hogy elsősorban ne plakátjait,

---

22 Zámbo Gergő, i. m. 91–95.

23 A plakát művésze: Papp Gábor, *Szabad Föld*, 1975. március 2., 10.

24 *Elképzelések*. Az István Király Múzeum (ma: Szent István Király Múzeum) 1972-es programjában tervezett kiállítás. Vö. 1971. *Párhuzamos különidők* [katalógus], BTM Kiscelli Múzeum, Bp., 2019, 126, 156.

25 Andersen Dávid: „Szeretem érezni a kezem indulatát” – interjú Kemény György képzőművésszel, *NLCafé*, 2017. június 16. Elérhető: <https://nlc.hu/szabadido/20170616/kemeny-gyorgy-kepzu-muvesz-pop-art-performance-installacio-mucsarnok-plakat-film/> (Legutóbbi hozzáférés: 2021. október 26.), ill. Zámbo Gergő, i. m. 85–86.

26 Andersen Dávid, i. m.

27 Zámbo Gergő, i. m. 89.

28 *Poster* [katalógus], Kiállítási Intézmények igazgatója, Bp., 1976. Elérhető: Műcsarnok Könyvtár és Archívum, K14685.

hanem az azokhoz alapul szolgáló objektjeit mutassa be.²⁹ Legizgalmasabb munkái közé azok a konceptuális művek tartoznak, melyek az alkalmazott grafika különböző műfajainak mibenlétére kérdeznak rá. Ezeken a kiállításokon az ő esetükben jelentkeztek legerősebben a képzőművészeti ambíciók.³⁰

Ettől kezdve a hangsúly az alkalmazott grafika hazai helyzetének reformjáról látványosan a részt vevő művészekre, egyéni stílusukra és projektjeikre került. Ezt alátámasztja a kiállítások plakátjain rendszeresen szereplő névsor mint központi képi elem. 1971-től az események plakátgrafikái megváltoztak, eltűnt a hatvanas évekre jellemző egységes kompozíció, helyébe az op-art tipográfia és a formanyelvi játékoság lépett. A rendszerelvű tervezési szemléletmódot felváltotta a betűk sokfélesége, a formák éles kontrasztja, a kísérletező, frivol megoldások és a rendhagyó stíluskeveredések (3. kép: Papp Gábor: *Kiállítás '72*, 1972. 4. kép: Papp Gábor: *Hétköznapi*, 1975. Képalírás: A Papp-csoport kiállításainak két plakátja a hetvenes évekből, melyek jól szemléltetik a tipográfiai stílusok sokféleségét és ezek keveredését.).

Azonban a hetvenes évek végére a csoport egyre nehezebben állt elő jól megfogalmazott koncepciókkal, a korabeli sajtó ezek átgondolatlanságáról, hiányáról írt.³¹ Erneyi Sándor, a katalógusok programszövegeinek állandó szerzője már nehezen tudott azonosulni a *Pappolunk* tárlat központi gondolatával, mely szerint az ekkor már majdnem húsz éve futó kiállítások eredeti programját tovább kell folytatni, tovább kell „papolni” az alkalmazott grafika helyzetéről, kihasználatlan lehetőségeiről.³² A kiállítók száma csökkenni kezdett, az események sora pedig Papp Gábor 1982-ben bekövetkezett halála után egy emlékének állított 1983-as tárlattal véget ért.

A kiállítások kifulladásának ezeken felül is számos tényezője volt; ugyanis a hetvenes évek második felére a szakmai közeg teljesen megváltozott. Az alkalmazott grafika elsődleges platformja 1978-tól a Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennále lett,

---

29 Zámbo Gergő, i. m. 101.

30 Uo.

31 Láttuk, hallottuk..., gépirat, *Petőfi Rádió*, 1982. március 17. 10:45. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archívum, X1982 Egy híján (223. dob.), ill. Vadas József, Egy híján mindegy, *Élet és irodalom*, 1982. március 19., 12, ill. Vadas József, Több: kevesebb, *Élet és irodalom*, 1983. április 22., 13.

32 *Pappolunk* [katalógus], Kiállítási Intézmények igazgatója, Bp., 1981, 12. Elérhető: Múcsarnok Könyvtár és Archívum, K1801.

amelynek szervezésében a Papp-csoport oszlopos tagjai közül többen is részt vettek.³³ 1970-től folyamatosan kerültek ki új alkotók az Iparművészeti és a Képzőművészeti Főiskoláról, a szakma felduzzadt, új, szintén az alkalmazott grafikával foglalkozó csoportok jelentek meg és hasonló módon létrehozták saját kiállítássorozataikat.³⁴

A Papp-csoport célja, hogy az alkalmazott grafikai kultúrát a megrendelői igények és igényesség felkeltésével széleskörűen magasabb szintre emelje, végül nem teljesült: a tárlatokon felvonultatott fantáziatervek, ötletek és javaslatok „nem találtak gazdára”.³⁵ Ennek egyik fő oka, hogy Magyarországon ehhez nem volt adott a valóban szabad piacgazdaság és kereskedelmi kultúra.³⁶ Ennek hiányában a kiállítások azon célkitűzése, hogy megrendeléseket kapjanak az építészet, bélyegtervek, sajtóhirdetések vagy csomagolástervek területén, irreálisnak bizonyult.

Az illúzióvesztéshez hozzájárulhatott a rendszer szigorodása, erősebb kultúrpolitikai felügyelete a hetvenes évek elején. Ezek fényében egyre világosabban látszott, hogy a kiállítások kezdetén megindult gazdasági és kulturális fellendülés sohasem fogja beváltani a hozzá fűzött reményeket. Végül ez hozhatta meg a kiállítások 1971-től kezdődő hangnemváltását, melyben az alkalmazott grafika szakmai reformprogramja, a vizuális kultúra magasabb szintre emelése helyett a kiállítás médiuma mint szabad alkotói közeg lett a meghatározó.

Annak ellenére, hogy a bemutatott munkák nem fogantak meg a gazdaságban, a kiállítássorozat a hazai alkalmazott grafika intézményesülési folyamatának fontos állomása: sikeresen újrapozicionálta és előmozdította a szakma társadalmi megítélését, erősítette kohézióját és újszerű magatartásformát indított útjára.

A csoport korabeli tevékenysége jól összeegyeztethető a szerzői design elméleteivel.³⁷ McCarthy szerint a tervezők által kurált kiállítások a szerzőiség komplexebb szintjén állnak, egyfajta metaszerzőiséget feltételeznek, ahol a kiállítással kapcsolatos

---

33 *Békéscsabai Alkalmazott Grafikai Biennále Plakátkiállítás '78* [katalógus], Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 1978, 6, 40.

34 Ezek közül a korszakban az egyik legjelentősebb az 1976-ban alakult Perspektíva csoport, amelynek Kemény György és Schmal Károly is tagjai voltak.

35 Bakos Katalin: Bevezető. In. *Plakát Parnasszus I. Kiállítás a Szt. István Múzeum Szt. Korona Galériájában*, Magyar Plakát Alapítvány, Székesfehérvár, 1995, 5.

36 Szabó György: Pappolunk, *Magyar Nemzet*, 1981. február 21., 4, ill. Bakos, 2007, i. m. 160.

37 Steven McCarthy: Curating as meta design-authorship, *visual:design:scholarship. Research Journal of the Australian Graphic Design Association*, 2006, 2. sz., 49.

szerepkörök új hierarchiába rendeződnek, kiszélesednek, összemosódnak.³⁸ A Papp-csoport tagjai egyszerre feleltek a kurátori koncepcióért, a kiállított, személyes indíttatású és hangvételű művekért és azok installálásáért, a kísérőszövegekért, az esemény arculatáért, plakát- és katalógustervéért. Ezzel egy – a korszakban rendhagyónak számító – összművészeti, szerzői koncepciót valósítottak meg.

A Papp-csoport kiállításainak jelentősége abban áll, hogy a művek mellett a koncepció, a tárlatok célja és megvalósítási módja legalább annyira számottevő, mint a kiállított művek. Ezen felül az események az alkalmazott grafika égisze alatt egy olyan képzőművészeti alkotói szabadságot biztosítottak a kiállítók számára, ami a hetvenes évek elején kisebb mentsvárként szolgált a művészeti intézményrendszerben. A tárlatok látogatója úgy érezte, kiváltságos vendége a kor legnevesebb alkotóinak, ahol bepillantást nyerhet az hazai alkalmazott grafika Louvre-jának színfalai mögé.³⁹

Zámbó Gergő

---

38 Uo.

39 Zámbó Gergő, i. m. 97.